

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1327

Osmanlı Tefsirinde Kur'an İlimleri

Dr. Sema ÜNAL

Yayın Koordinatörü

Murat AYDEMİR

Editör

Doç. Dr. Esra HACİMÜFTÜOĞLU

Tashih

Dilek DOĞAN

Kapak Tasarım

Emin BEBEK

İç Tasarım

R. Ahmet AKAY

ISBN: 978-625-428-525-7

1. Baskı, Haziran 2024, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 07.11.2023
tarih ve 182 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

*Bu eserin ilmi/edebi redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.*

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mah. 1256. Cad. No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

OSMANLI TEFSİRİNDE
KUR'AN
İLİMLERİ

Ahmed B. Mahmûd el-Karamânî (ö. 971/1564) Örneği

Dr. Sema ÜNAL

ÖZ GEÇMİŞ

■

İlk ve ortaöğrenimini Bursa Karacabey 14 Eylül Okulunda, liseyi ise Bursa İpekçilik Anadolu İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 2014 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olduktan sonra Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2017 yılında *Mücmel-Mübeyyen İlmi ve Kur'an-ı Kerim'deki Mücmel Kelimelerin Delâlet Ettiği Anlamlar* adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda doktora eğitimine başladı. 2016-2020 yılları arasında Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2023 yılında *Kur'an İlimleri Açısından Ahmed el-Karamânî'nin "Tefsîru'l-Kur'an"* adlı doktora tezini tamamladı. 2020 yılından itibaren Manisa Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

Yayımları

"Tâbiîn Döneminde Kur'an Tefsiri -Nâfi' Mevlâ İbn Ömer Örneği, yazar Yunus Emre Gördük (İstanbul: Siyer Yayınları, 2017)", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 7/1 (Nisan/April, 2023), 430-435.

"Bir Osmanlı Müfessiri Karamânî'nin İşârî Tefsire Yaklaşımı", *Tafsir Dergisi*, 2/2 (Kasım 2022), 11-21.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	IX
Kısaltmalar	XI
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMED EL-KARAMÂNÎ VE TEFSİRÜ'L-KUR'ÂN İSİMLİ ESERİ

A. Karamânî'nin Hayatı	13
1. İsmi ve Doğumu	13
2. Eğitim Hayatı	14
3. Mesleği ve İlmî Kişiliği	15
4. Eserleri	15
5. Vefatı	16
B. Tefsiru'l-Kur'ân	17
1. Mahiyeti	17
a) Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Cârullah 109 ila 117. Bölümler	21
b) Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi 21 Hk 338. Bölüm	22
2. Metodu	26
a) Rivayet Tefsiri	28
b) Dirayet Tefsiri	40
c) İşâri Tefsiri	59
d) Somut Verilerle Tefsiri	62
3. Kaynakları	63
a) Tefsir Kaynakları	63
b) Hadis Kaynakları	65

c) Kelâm Kaynakları.....	66
d) Tasavvuf Kaynakları.....	67
e) Arap Dili ve Belâgatı Kaynakları.....	68
C. Değerlendirme.....	69

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN İLİMLERİ AÇISINDAN *TEFSİRÜ'L-KUR'ÂN*

A. Kur'an'ın Nüzûlü ve Metinleşme Süreci.....	76
1. Vahiy.....	76
2. Vahyin Çeşitleri.....	79
a) Hz. Muhammed'e (s.a.s.) ve Diğer Peygamberlere Vahiy.....	79
b) Peygamberler Dışındaki Kimselere Vahiy.....	81
c) Hayvanlara ve Camid Varlıklara Vahiy.....	83
3. Mükerreren Nüzûl.....	84
4. Kur'an'ın Derlenmesi ve Cem'i.....	85
5. Garânik Hadisesi.....	87
6. Değerlendirme.....	89
B. Kur'an'ın Unsurları.....	92
1. Âyet.....	92
a) Tanımı.....	92
b) İlk ve Son Nâzil Olan Âyetler.....	93
2. Süre.....	94
a) Tanımı.....	94
b) Sûrelerin Tertibi.....	95
c) Sûrelerin İsimleri.....	96
d) Mekkî-Medenî Sûreler.....	97
e) Kur'an'ın Sûrelere Ayrılmasının Hikmeti.....	102
3. Değerlendirme.....	104
C. Kur'an'ın Okunması.....	105
1. Yedi Harf.....	106
2. Değerlendirme.....	107
D. Kur'an'ın Lafızlarına Dair İlimler.....	108
1. Umum-Husus.....	108
2. Mutlak-Mukayyed.....	111
3. Garîbü'l-Kur'ân.....	112
4. Mübhemâtü'l-Kur'ân.....	113
5. Mücmel-Mübeyyen.....	115
6. Emsâlü'l-Kur'ân.....	116
7. Aksâmü'l-Kur'ân.....	119

8. Tekrârü'l-Kur'ân	122
9. Hitâbü'l-Kur'ân	125
10. Vücûh-Nezâir.....	127
11. Değerlendirme.....	129
E. Kur'anın Anlamına Dair İlimler.....	130
1. Muhkem-Müteşâbih	130
a) Muhkem	131
b) Müteşâbih	132
2. Hurûf-ı Mukattaa	136
3. Müşkilü'l-Kur'ân.....	139
4. Münâsebâtü'l-Kur'ân.....	142
a) Bir Sürenin Sonu ile Sonrasındaki Sürenin Başı Arasındaki Münasebet	144
b) Mana Bakımından Birbirlerini Tamamlayan Sürelerin Münasebeti.....	147
c) Karşıt Kavramları Barındıran İki Sürenin Münasebeti.....	148
d) Bir Âyet İçindeki Münasebet.....	149
5. İ'câzü'l-Kur'ân	150
6. Üslûbü'l-Kur'ân.....	154
7. Müfredâtü'l-Kur'ân.....	157
8. Havâssü'l-Kur'ân.....	158
9. Fezâilü'l-Kur'ân.....	159
10. Değerlendirme.....	161
F. Kur'anın Tarihi İçerikli İlimleri	163
1. Sebeb-i Nüzûl.....	164
a) Sebeb-i Nüzûl Çeşitleri	166
b) "İtibar, Sebebin Hususiyetine Değil Lafzın Umumiyyetindedir." Kaidesi.....	171
2. Nâsîh-Mensûh	173
a) Nesih ve Bedâ Arasındaki Fark	175
b) Neshin Hikmeti	176
c) Karamânî'ye Göre Mensûh Âyetler.....	177
d) Neshin Vuku Bulmadığını Belirttiği Âyetler.....	181
3. İsrâiliyat	184
4. Değerlendirme.....	186
SONUÇ VE ÖNERİLER	189
KAYNAKÇA	197

ÖN SÖZ

■

Bütün hamdler âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. En güzel salât ve selâmlar ise O'nun Resûlü'ne (s.a.s.), Resûlünün sevdikleri olan ailesine ve ashabının üzerine olsun.

Yüce Allah'ın kelâmı olan Kur'an-ı Kerim'i anlamaya çalışmak ve onun getirdiği hükümlerle amel etmek Müslümanların bu dünyadaki en ulvi gayesidir. Bu sebeple Kur'an'ı tefsir eden âlimler her dönemde dünyanın çeşitli bölgelerinde adlarından söz ettirirler. Bu bağlamda İslâm dinini dünyanın pek çok yerine ulaştıran Osmanlı Devleti'nin Kur'an tefsirine olan ilgisi ve gayreti yadsınamaz. Bu dönemde gerek padişahın gerek halkın isteği birçok tefsirin yazılmasına vesile olmuştur. Bu tefsirlerden birisi de zamanında Fatih Camii'nde tefsir ve hadis dersleri okutan müttaki, mütevazı ve sûfi bir âlim olan Ahmed b. Mahmûd el-Karamânî'ye (ö. 971/1564) ait *Tefsiru'l-Kur'an*'dır. On bir ciltten oluşan bu el yazması eser gerek üslubu gerek içerdiği konular bakımından oldukça kıymetlidir. Ancak Karamânî'nin vefatından iki sene sonra Ebüssuûd Efendi'nin de (ö. 982/1574) *İrşâdü'l-Aklî's-Selîm* adlı tefsirini telif ederek padişaha takdim etmesi Karamânî'nin tefsirini ne yazık ki arka planda bırakmıştır. Amacımız Karamânî'nin tefsirinin metodunu, üslubunu ve zikrettiği Kur'an ilimlerini tespit ve tahlil edip değerlendirmek ve tefsir literatürüne kattığı zenginlikleri paylaşmaktır. Dileğimiz, öncelikle araştırmasını yaptığımız el yazması bu tefsirin daha kolay okunması adına tamamının tahkik edilmesidir. Çeşitli ilmî meseleleri ele alması bakımından hem kaynak olarak gösterilmesi hem de okutulması ise bir diğer arzumuzdur.

Bu çalışmanın meydana gelmesindeki katkılarından ve desteklerinden dolayı pek çok kişiye teşekkür etmem gerekir. Bunların başında büyük bir özveriyle kitabımı okuyup tashih eden ve gerek kitabımın üslubu gerek metodu gibi hususlarda yardımını ve samimiyetini esirgemeyen Prof. Dr. Alican Dağdeviren hocam gelir. Yine kitabımın sınırları, üslubu gibi konularda ve teknik anlamda yönlendirmelerinden istifade ettiğim sayın hocalarım Doç. Dr. Ekrem Gülşen, Doç. Dr. Murat Kaya, Doç. Dr. Hacı Bayram Başer ve Doç. Dr. Selman Benlioğlu'na teşekkürlerimi arz ederim. Son olarak öğretim hayatımın başlangıcından bu zamana kadar samimi ve fedakâr destekleriyle yanımda olan sevgili annem Saliha, merhum babam İsmet Aytı'ya ve çalışmalarımda bana anlayışlı ve sabırlı davranan kıymetli eşim Ertürk Ünal'a ve ben okulda iken kızım ile oğluma tam bir anne şefkatiyle bakan hem komşum hem de arkadaşım olan Rabia Çalış'a sonsuz teşekkür ederim. Başarı yalnız Allah'tandır.

Şubat 2024